

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА**

Педагогічний факультет

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ГЕНДЕРНА ПЕДАГОГІКА

Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський)
Освітня програма «Професійна освіта. Цифрові технології»
Спеціальність 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)
Спеціалізація 015.39 Цифрові технології
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Затверджено на засіданні кафедри
педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика
Протокол № 07
від 10 грудня 2024 р.

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	Гендерна педагогіка
Викладач	доктор філософії, асистент Басараб Наталія Ярославівна
Контактний телефон викладача	+380974175586
E-mail викладача	natalia.basarab@pnu.edu.ua
Формат дисципліни	Очний/заочний
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 90 год.
Посилання на сайт дистанційного навчання	https://www.d-learn.pnu.edu.ua
Консультації	Понеділок, 12.00, 510 ауд. (Бандери 1) Консультації з питань курсу та самостійної роботи.
2. Анотація до до навчальної дисципліни	
<p>Курс спрямований на всебічне вивчення гендерних аспектів у педагогіці, включаючи ознайомлення студентів із ключовими концепціями, термінологією, актуальними проблемами та напрямками наукових досліджень гендеру, а також сприяє розвитку пізнавальних та емоційних навичок, обумовлює формування професійних умінь для ефективного впровадження гендерного підходу в освітньому процесі закладів освіти різних рівнів.</p> <p>Вивчення курсу «Гендерна педагогіка» відбувається шляхом обговорення, рефлексії, осмислення студентами власного життєвого досвіду, професійних уявлень, вироблення власного бачення педагогічної взаємодії, розвитку здатності до самостійного критичного мислення, допомагає студентам усвідомити та відмовитися від гендерних стереотипів, підтримує гендерне виховання на засадах гуманізму та демократії, виховує гендерну свідомість та чутливість у спілкуванні, передбачає огляд, аналіз, оцінку теоретичних положень викладачем у взаємодії зі студентами під час лекцій.</p> <p>Практично-семінарські заняття орієнтовані на ознайомлення студентів / студенток з теоретико-методичними засадами гендерної педагогіки, формування нового гендерного світогляду, розвиток професійної компетентності студентів / студенток і формування навичок здійснення гендерної освіти, виховання та інформаційно-просвітницької діяльності щодо забезпечення гендерної рівності на практиці.</p>	
3. Мета та цілі навчальної дисципліни	
<p>Мета: ознайомити студентів з основними поняттями, сутністю та завданнями гендерної педагогіки, гендерної освіти та виховання, напрямками та методами сучасних гендерних досліджень, особливостями гендерної соціалізації особистості; оволодіння методиками гендерного навчання і виховання з метою створення умов для розвитку індивідуальних особливостей кожної особистості та пом'якшення впливу гендерних стереотипів, особливостями організації гендерно-неупередженого навчально-виховного процесу у змінених соціально-педагогічних умовах.</p> <p>Цілі:</p> <ul style="list-style-type: none"> - формування професійного уявлення про соціальні ролі та гендерну рівність; - визначення теоретичного та методологічного змісту основних категорій гендерної педагогіки; - вивчення основних етапів розвитку гендерної педагогіки; - ознайомлення студентів з різноманітним методом, технологій та методик гендерної педагогіки; - аналіз з точки зору гендерного підходу проблеми зайнятості в системі освіти; - визначення місця гендерної педагогіки в колі соціокультурних проблем сучасного суспільства; - обґрунтування можливості і необхідності використання гендерного підходу в педагогічній діяльності; - визначення особливостей та механізмів гендерної соціалізації особистості; - ознайомлення студентів із сучасними проблемами та перспективами наукового висвітлення гендерної проблематики; - розвиток гуманної особистості з глибокими міждисциплінарними знаннями, ознайомлення зі способами й технологіями, що використовуються при взаємодії з різними групами суспільства. 	

4. Програмні компетентності та результати навчання

Інтегральна компетентність – здатність розв’язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в професійній освіті, що передбачає застосування певних теорій і методів педагогічної науки та інших наук відповідно до спеціалізації і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК):

ЗК 02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК 06 Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 07 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК 08. Здатність працювати в команді.

ЗК 09. Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК 11. Усвідомлення рівних можливостей та гендерних проблем.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК):

СК 01. Здатність застосовувати освітні теорії та методології у педагогічній діяльності.

СК 04. Здатність спрямовувати здобувачів освіти на прогрес і досягнення.

СК 05. Здатність використовувати сучасні інформаційні технології та спеціалізоване програмне забезпечення та інтегрувати їх в освітнє середовище

Програмні результати навчання

ПР 06. Доносити зрозуміло і недвозначно професійні знання, обґрунтування і висновки до фахівців і широкого загалу державною та іноземною мовами.

ПР 07. Аналізувати та оцінювати ризики, проблеми у професійній діяльності й обирати ефективні шляхи їх вирішення.

ПР 08. Самостійно планувати й організовувати власну професійну діяльність і діяльність здобувачів освіти і підлеглих.

ПР 09. Відшукувати, обробляти, аналізувати та оцінювати інформацію що стосується професійної діяльності, користуватися спеціалізованим програмним забезпеченням та сучасними засобами зберігання та обробки інформації.

ПР 10. Знати основи психології, педагогіки, а також фундаментальних і прикладних наук (відповідно до спеціалізації) на рівні, необхідному для досягнення інших результатів навчання, передбачених цим стандартом та освітні програмою.

ПР 11. Володіти психолого-педагогічним інструментарієм організації освітнього процесу, уміти проектувати і реалізувати навчальні/розвивальні проекти.

ПР 13. Застосовувати у професійній діяльності сучасні дидактичні та методичні засади викладання навчальних дисциплін і обирати доцільні технології та методики в освітньому процесі.

ПР 14. Володіти навичками стимулювання пізнавального інтересу, мотивації до навчання, професійного самовизначення та розвитку здобувачів освіти.

ПР 15. Діагностувати, прогнозувати, забезпечувати ефективність та коригування освітнього процесу для досягнення програмних результатів навчання і допомоги здобувачами освіти в реалізації індивідуальних освітніх траєкторій.

ПР 21. Застосовувати міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності.

5. Організація навчання навчальної дисципліни

Обсяг навчальної дисципліни

Вид заняття	Загальна кількість годин
лекції	12
семінарські заняття / практичні / лабораторні	18
самостійна робота	60

Ознаки навчальної дисципліни

Семестр	Спеціальність	Курс (рік навчання)	Нормативний / вибірковий
---------	---------------	------------------------	-----------------------------

III	015 Професійна освіта (за спеціалізаціями)	II	Вибірковий
Тематика навчальної дисципліни			
Тема, план	лекції	заняття	сам. робота
<p>Тема 1. ОСНОВИ ТЕОРІЇ ГЕНДЕРУ.</p> <p>План</p> <p>Гендер і стать. Гендерні характеристики особистості.</p> <p>Біологічні та соціальні фактори гендерних відмінностей особистості.</p> <p>Гендерна рівність як ідеологія рівності й партнерства чоловіків і жінок.</p>	2	2	4
<p>Тема 2. 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ГЕНДЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ</p> <p>План</p> <p>Визначення основних понять гендерної педагогіки.</p> <p>Гендерне законодавство.</p> <p>Гендерні дослідження в сучасній педагогіці.</p>	2	4	4
<p>Тема 3. ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ</p> <p>План</p> <p>Гендерний підхід в історії освіти та педагогічної думки.</p> <p>Теоретичні основи гендерної рівності.</p> <p>Сутність і основні завдання гендерної освіти</p>	2	4	4
<p>Тема 4. ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ.</p> <p>План</p> <p>Основні завдання гендерної освіти.</p> <p>Організація навчально-виховного процесу на засадах гендеру.</p> <p>Мета гендерного виховання.</p> <p>Еволюція гендерної взаємодії молоді.</p>	2	4	4

<p>Тема 5. ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ. План Гендер як соціально- культурний феномен. Аспекти соціалізації особистості. Сім'я – провідний інститут статевої соціалізації. Гендер у медіа та рекламі.</p>	2	2	4
<p>Тема 6. ВПЛИВ ГЕНДЕРНОЇ ПЕДАГОГІКИ НА ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ План Права людини і гендерна рівність. Гендерні проблеми самореалізації особистості. Дискримінація: поняття і види.</p>	2	2	4
Всього	12	18	60
6. Система оцінювання навчальної дисципліни			
<p>Загальна система оцінювання навчальної дисципліни</p>	<p>Оцінювання здійснюється за національною на ECTS шкалою оцінювання на основі 100-бальної системи. (Див.: Положення про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника та Порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.) Вид контролю – залік.</p> <p>Загальні 100 балів включають: 20 балів за практичні заняття; 20 балів за тестування до практичних семінарських занять (https://d-learn.pnu.edu.ua/); 10 балів за індивідуальні наукові повідомлення, які запропоновано на вибір у тематиці практичних-семінарських занять. Залікова робота (тестова) – 50 балів</p>		
Вимоги до письмових робіт			

	<p>Впродовж вивчення дисципліни «Гендерна педагогіка» студенти виконують завдання у формі тестів, які розміщені на сайті дистанційного навчання університету https://d-learn.pnu.edu.ua/ (макс. бал – 100 б. за кожен тест, вага даного виду роботи - 20 балів за всі виконані тести згідно коефіцієнту електронного журналу).</p> <p>Залікова письмова робота оцінюється у 50 балів (тестування проходить згідно розкладу, триває 80 хвилин, за які студент повинен пройти тестування, яке складається із 50 тестових завдань формату “множинний вибір”, що охоплюють весь курс дисципліни та генеруються самою системою дистанційного навчання у довільній послідовності.</p> <p>Мінімальна кількість балів для позитивного зарахування курсу – 50 балів (25 балів (мінімум) за екзаменаційне тестування, 25 балів(мінімум) за роботу протягом семестру.</p>
Семінарські /практичні заняття	<p>У ході поточного контролю здійснюється усне та письмове опитування з тем, передбачених для практичних занять. Також здійснюється контроль самостійної роботи відповідно до визначеної тематики. Оцінювання знань та науково-пошукової роботи студентів на практичних заняттях проводиться за 5-ти бальною шкалою.</p> <p>На практичному занятті оцінюються як теоретичні, так і практичні творчі завдання:</p> <p>«відмінно» – здобувач освіти міцно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст освітньої компоненти, основні положення теорій, логічно мислить і буде відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання у практичних діях, здійснює творчий підхід, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок, сформовані компетентності. На високому рівні вміє використовувати сучасні інноваційні цифрові інструменти і технології для пошуку, збереження і оброблення інформації;</p> <p>«добре» – здобувач освіти добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами теорії та практикою впровадження навчального матеріалу, аргументовано викладає його; має практичні навички, володіє компетентностями, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного матеріалу;</p> <p>«задовільно» – здобувач освіти в основному опанував теоретичними знаннями і практичні навички та компетентності, орієнтується в теоретичному матеріалі, але непереконливо відповідає, знання є невпевненими або відсутність стабільних знань; відповідаючи на запитання практичного характеру, виявляє неточності, не вміє</p>

	<p>оцінювати і порівнювати педагогічні аспекти, пов'язувати їх із майбутньою діяльністю. Вміє використовувати сучасні цифрові інструменти і технології для навчання, виховання і розвитку особистості;</p> <p>«незадовільно» – здобувач освіти не опанував навчальний матеріал дисципліни, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутні наукове мислення, практичні навички не сформовані. Не вміє проводити наукові дослідження та аналізувати їхні результати. Не здатний критично мислити, аналізувати. Не впроваджують цифрові інструменти і технології у практиці роботи педагога</p>
Умови допуску до підсумкового контролю	<p>Умовами допуску до підсумкового контролю є рейтинг 25 балів впродовж практичних занять (письмові роботи, усні відповіді).</p> <p>Умови допуску до підсумкового контролю (заліку) передбачають дотримання Порядку організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника: https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/poriadok-orhanizatsii-ta-provedennia-otsiniuvannia-uspishnosti-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity.pdf</p>
Підсумковий контроль	<p>Форма контролю: залік</p> <p>Підсумковий контроль здійсню згідно Порядку організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника: https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/poriadok-orhanizatsii-ta-provedennia-otsiniuvannia-uspishnosti-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity.pdf</p>
7. Політика навчальної дисципліни	
Академічна доброчесність	<p>Очікується, що студенти будуть дотримуватися принципів академічної доброчесності, усвідомлюючи наслідки її порушення, що визначається Положенням про запобігання та виявлення плагіату та іншим порушенням академічної доброчесності у навчальній та науково-дослідній роботі здобувачів освіти Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/nova-redaksiia-polozhennia-pro-zapobihannia-akademichnomu-plahiatu.pdf</p> <p>Відвідування занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі студенти відвідують лекції і практичні заняття курсу.</p>
Відвідування занять	<p>Організація освітнього процесу у Прикарпатському національному університеті визначається Положенням про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (введено в дію наказом ректора № 417</p>

	<p>від 03.07.2023 р.): https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/08/polozenia-pro-osp_7-redaktsia.pdf</p> <p>Пропуски семінарських (практичних, лабораторних) занять відпрацьовуються в обов'язковому порядку. Студент зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття відповідно до Положення про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (введено в дію наказом ректора №309 від 19.05.2023 р.) https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/poriadok-orhanizatsii-ta-provedennia-otsiniuvannia-uspishnosti-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity.pdf</p>
Додаткові бали	<p>Студент може отримати додаткові бали згідно до Положення про порядок організації та проведення оцінювання успішності здобувачів вищої освіти Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника (введено в дію наказом ректора № 309 від 19.05.2023 р.) https://pnu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/05/poriadok-orhanizatsii-ta-provedennia-otsiniuvannia-uspishnosti-zdobuvachiv-vyshchoi-osvity.pdf</p>
Неформальна освіта	<p>Неформальна освіта зараховується згідно Положення про визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної освіти, в Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника (введено в дію наказом ректора № 673 від 24.11. 2022 р.) https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2022/11/neformalna-osvita.pdf</p> <p>Рекомендовані платформи: Prometheus, Coursera, EdEra та ін.</p>

8. Рекомендована література

Основна

1. Агєєва В.П., Близнюк В.В., Головащенко О. Основи теорії гендеру: [навч. посіб.] / [В. П. Агєєва, В. В. Близнюк, О. Головащенко та ін.]. К.: К.І.С., 2004. 536 с.
2. Вихор С. Виховання школярів різної статі та гендерний підхід у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи // Педагогічний пошук. Науково-методичний вісник управління освіти і науки Волинської облдержадміністрації та Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти. – 2005. – № 1 (45). С. 6 – 9.
3. Вихор С. Т. Гендерне виховання: паралелі кризь століття // Наука і сучасність. Наука і сучасність: 36. наук. пр. Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. К.: Логос, 2003. Том XLI. С. 82 – 90.
4. Волкова Н. Педагогіка: навч. посіб. Київ: Академія, 2003. 576 с.
5. Гайденко В., Предборська І. Українські підручники початкової школи: прихований
6. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в
Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна ідеологія у навчально-виховному процесі // Освіта і управління, 2003. Т. 6. № 4. С. 56 – 68.
7. Державний стандарт повної загальної середньої освіти. URL: <http://itzo.gov.ua/serednya-osvita/providdileniya-zmistu-zahalnoji-serednoji-osvity/normatyvno-pravova-baza-pochatkovoji-osvity/>
8. Зайченко І. Педагогіка. Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів, 2003. 528 с.
9. Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок та чоловіків» від 08.09.2005 р. № 2866- IV. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2005. № 52. Ст. 561.

10. Карпенчук С.Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Київ: Вища школа, 2005. 343 с.
  11. Кікінеджи О. Основи теорії гендеру: навчальний посібник. К. : «К.І.С.», 2004. 536 с.
  12. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 р. №988-Р. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
  13. Кравець В. П. Гендерна педагогіка. Навчальний посібник. Тернопіль: Джура, 2003. 406 с.
  14. Кузьмінський А.І. Педагогіка: підруч. Київ: Знання, 2007. 447 с.
  15. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навчальний посібник. К. : Видавничий Дім “Слово”, 2014. 440 с.
  16. Лебідь І.Ю. Гендерна педагогіка. Навчально-методичний посібник / автор-упорядник І.Ю. Лебідь. Кам’янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2015. 130 с.
  17. Луценко О. А. Навчальна програма «Гендерна педагогіка» // Хрестоматія навчальних програм з проблем гендерного розвитку. К.: ПЦ Фоліант, 2004. С. 45 – 105.
  18. Малафіїк І.В. Дидактика новітньої школи: *Навчальний посібник*. К.: Видавничий Дім “Слово”, 2015. 632 с.
  19. Мунтян І. С. Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів : Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Одеса, 2004. 192 с.
  20. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.
  21. Омеляненко В.Л., Кузьмінський А.І. Теорія і методика виховання: навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 415 с.
  22. Педагогічна майстерність учителя: навч. посіб. / за ред. В. М. Гриньової, С. Т. Золотухіної. Харків: ОВС, 2016. 224 с.
  23. Педагогічна майстерність: підруч. / за ред. І. А. Зязюна. Київ: СПО Богданова А. М., 2008. 376 с.
  24. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. №1556 – VII. zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18
  25. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
  26. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 13.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> с.
  27. Фіцула М.М. Педагогіка: *навч. посіб.* Київ: Академія, 2006. 542 с.
- Додаткова**
28. Аббас Н.О. Роль та місце громадянської освіти в демократичному вихованні підростаючого покоління. *Виховна робота в школі*. 2012. №2. С.37 – 38.
  29. Василевич Л.Ф., Юртин І.І. Прийняття рішень за умов конфлікту та невизначеності середовища : навч. посіб. для студ. К., 2013. 128 с.
  30. Спіріна Т.П. Етика соціально-педагогічної діяльності : *навч.-метод. посіб.* К. : Київ. ун-т ім Б. Грінченка, 2013. 247 с.
  31. Тарасевич Н.М. Стратегія поведінки вчителя у складних педагогічних ситуаціях: Спецкурс. Тексти лекцій. Полтава: ЮЦПДПУ, 2005. 119 с.
  32. Фізеші О.Й. Педагогіка: Основи педагогіки. Дидактика. Теорія та методика виховання. Школознавство: Навчальний посібник. К.: Кондор-Видавництво, 2013. 390 с.
  33. Шевченко Г.П. Духовна культура і педагогіка. *Духовність особистості у вимірах культури, виховання та освіти: вибрані наукові статті*. К.: «Педагогічна думка», 2017. 210 с.

Викладач:

доктор філософії, асистент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика

Наталія БАСАРАБ